

Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban

Időszaki kiállítás

a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban

► A tárlat az óbudai Krúdy-negyedben lévő múzeum nő-divat-reklám tematikájú kiállításorozatának harmadik egységéeként a szocializmus négy évtizedének – az államosítások korától az 1989-es rendszerváltásig terjedő korszak – megszorításokkal terhelt, de fokozatosan kivirágzó rekláméletét mutatja be.¹ Míg a trilógia előző két kiállítása (*Fardagály és kámvás rokolya*, 2010–2011; *A szépség és a reklám*, 2014) az 1850-es évektől az 1940-es évekig tartó időszakot vizsgálva

elsősorban a magyar női divat és nőideál változásait tekintette át irodalmi folyóiratok hirdetésein, divatképeken és reklámanyagokon keresztül, a sorozat befejező része a szocialista reklám történetének összefoglalásán túl kivételesen érdekes témára fókuszál: milyen szerepük volt a nőknek fogyasztóként, hirdetések szereplőiként a politikai ideológiának, a társadalmi-gazdasági-életmódbeli változásoknak és a hazai reklámélet fejlődésének viszonylatában, és mindebből

Gönczi Gebhardt Tibor:
Már 36-an vagyunk!
Készétel nagy választékban a dolgozók szolgálatára!
(Plakát, Címke és Zeneműnyomda, Budapest) /
Tibor Gönczi Gebhardt:
There are 36 of us already! A wide range of ready meals to serve working people!
(Poster, Label and Musical Work Printing House, Budapest)
1950-es évek,
24,5x35,5 cm
(Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest)

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

**Cipőbolt
propagandakirakata
az 1950-es években /
Propagandistic shop
window of a shoe shop
in the 1950s**
archív fotó (Magyar
Kereskedelmi és
Vendéglátóipari
Múzeum, Budapest)

következően a nőket ábrázoló képes és mozgó reklámok milyen társadalmi elvárásokat, szocialista normákat tükröznek. A kérdésfelvetés indokolt, hiszen a nők különböző szerepekben, élethelyzetekben való – az aktuális propagandának megfelelő – megjelenítése a rendszer egész időszakában fontos volt a központi vezetés számára.²

A téma tartalmi egységeinek kialakítása kronologikus rendben történt, azonban a korszak tízes évekre való tagolása a kiállításrendezés megszokott kánonja ellenére sem lett volna ajánlatos, hiszen a kortárs hazai reklámtörténet jelentős fejezetei sem az évtizedek fordulóihoz köthetők. Az első egység az 1940-es évek végétől az ötvenes évek közepéig tartó időszakba nyújt betekintést. A szigorú tervutasítások, a nagy fokú áruhiány, a munkaversenyek évei ezek, mikor „felülről” szabályozták mindent, így a kereskedelmet is. A reklámozás elsősorban a hivatalos propaganda szolgáltatót jelentette: a korabeli plakátokon, hirdetésekben – kevés kivétellel³ – fő témaként az ország újjáépítése,

a kommunista ideának és zászlóvivőinek dicsőítése, a fejlődő szocialista vállalatok és azok termékei, valamint az ötéves tervek népszerűsítése jelentek meg⁴. Az előirányzott tervezetek teljesítéséhez a „gyengébb nem” munkaerejére is szükség volt, ezért a felső vezetés a nők egyenjogúsítását, tömeges munkába állását hirdette. Ennek megfelelően izmos, jól táplált, egészségtől kicsattanó nőtipust ábrázoló szocialista realista képek sugallták az eszmét a propagandakirakatokban, a kötelező optimizmust sugárzó plakátokon egyaránt. Természetesen a politikai döntések hatottak a fogyasztásra, így az öltözködésre is, és befolyásolták a mindennapi élet megoldásait. A kiállítás is jól illusztrálja, hogy a korszak elfogadott ideálja az egyszerűen – overallba, vagy fejkendővel kiegészített olcsó ruhába – öltöző dolgozó (lehetőleg sztahanovista) nő. Az ötvenes évek első felének szimbólumává – az ideológia legtalálhatóbb kifejezéseként – a traktoroslány vált, majd az évtized második felében a könnyűiparban dolgozó lányok és asszonyok, mindenekelőtt a

szövegőnk emelkedtek a propagandafotók első számú szereplőivé.⁵

Grafikatörténeti szempontból a kép árnyaltabb annál, hogy csupán a szocreál plakáttípust említsük, az egyéni stílusú munkák között például a század húsz-harmincas éveinek fordulóján kialakult világszínvonalú plakátművészetünkre⁶ jellemző karakteres, a betűszín-forma dekoratív egységének megteremtésére törekvő komponálásmód az ötvenes, továbbá a hatvanas évek reklámanyagain is tetten érhető, elsősorban kisebb méretű reklámhordozók – villamosplakátok, reklámlapok, termékkatalógusok – esetében.

A tárlat következő időrendi egysége a szocialista rendszer – az 1956-os forradalom tanulságain átszűrűt – „aki nincs ellenünk, az velünk van” konszolidációs politikáját, a könnyűipar fejlődésével⁷ párhuzamosan lendületet kapó kereskedelmi reklámozás korai – a

Ismeretlen:
Télen, nyáron Mirelite
(Athenaeum Nyomda,
Budapest) /
Unknown: MIRELITE
deep frozen food both
in the summer and the
winter (Athenaeum
Press, Budapest)
1967, 23,5x16,5 cm
(Magyar
Kereskedelmi és
Vendéglátóipari
Múzeum, Budapest)

Ismeretlen: Állami Könyvterjesztő szakkönyvesboltjai
(Typopress) / **Unknown:** Special bookstores of the State-
owned Book Distributor Company (Typopress)
1950-es évek, 24x16 cm (Magyar Kereskedelmi
és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest)

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

hatvanas évek második harmadáig tartó – korszakát idézi meg. Ebben az időszakban már egyre több szakbolt, szakvállalat, az Állami Áruházak Vállalat (1966-tól Centrum Áruházak nagyvállalat) fiáláléja hirdette tevékenységét és áru kínálatát. Ezek a reklámok a nők már csinosabb öltözékekben, divatos frizurával jelennek meg – természetesen a „szocialista jó ízlés” határain belül. A hölgyek nemcsak a reklámok hatást keltő „eszközei”, hanem ezenfelül azok első számú

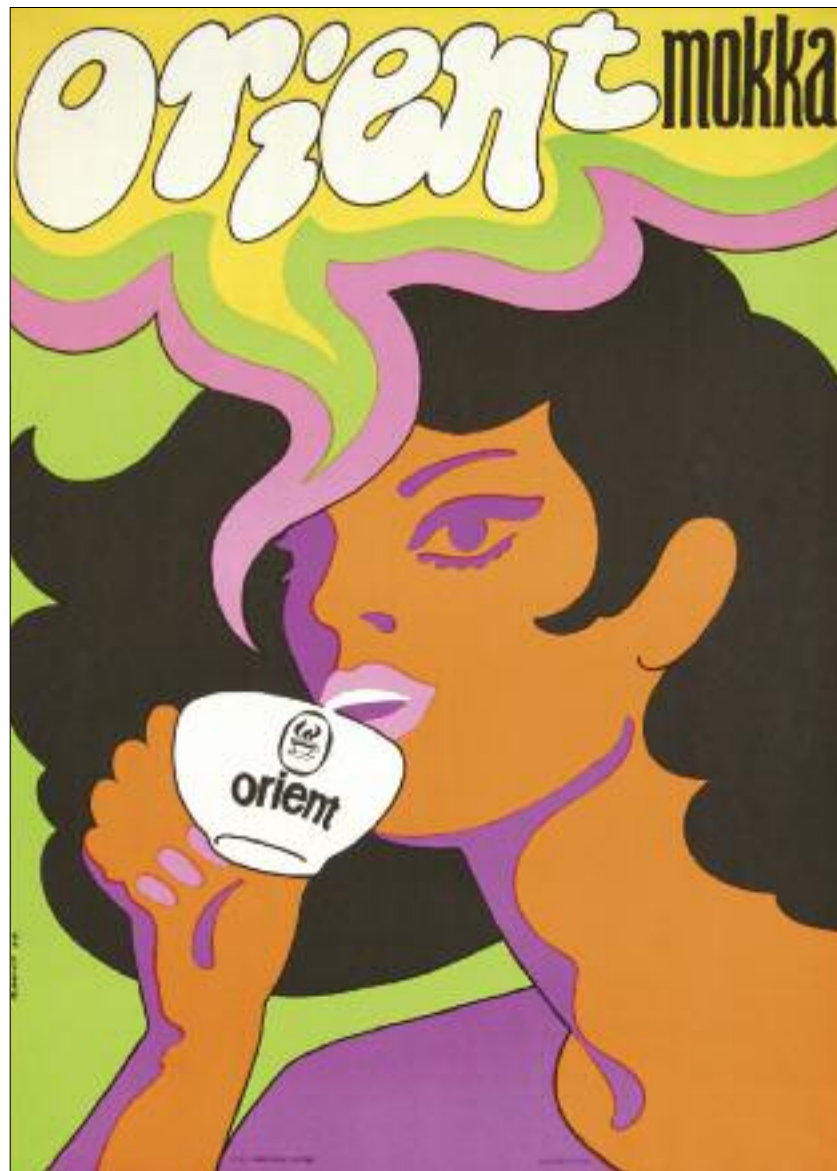
célcsoportja lettek: a fogyasztási cikkek legfőbb vásárlói és – a városokba való tömeges betelepülések következményeként – az egyre inkább urbánussá váló életmód legfőbb terjesztői. Ezzel összefüggésben egyre gyakoribbá váltak azok a hirdetések, amelyek a tömblakásokba költöző, dolgozó nők számára kínáltak kiegészítőket, mirelit árukat, konyhai eszközöket, idő- és energiatakarékos háztartási gépeket.⁸ A kor eszményképe a Chanel-kosztümöt, illetve Chanel-szabású varratott öltözéket viselő, középkorú, elegáns, ápoltságú nő – a háztartását okosan vezető asszony lett.⁹ Ez figyelhető meg a korabeli vásárlásokat dokumentáló archív fotókon és a korszak nyomtatott reklámhordozóin egyaránt.

A plakátok, szórólapok elsősorban grafikus eszközökkel készültek, megjelenésükre a festői vagy rajzos megoldások mellett az éles kontúrok és az élénk színelületek kontrasztja a jellemző, az akkori nyomda-technika lehetőségeiből adódóan is. Kedveltek a lilazöld, narancssárga-kék, piros, rózsaszín, fekete színek és ezek kombinációi. Ugyanakkor mind a kisebb plakátokon, mind az áruházi prospektusokban, háztartási szaktoltok áruismertetőiben már egyre gyakrabban alkalmaznak fényképeket a hirdetésekben:¹⁰ a színes reklámhordozókon jellemzően grafikai megoldásokkal társítva, a termékkatalógusokban önmagukban, s a hitelesség érdekében vásárlási jeleneteket rögzítve. E kortárs „zsánerképeken” a nők – nem egyszer a „teremtés koronája” kíséretében – igen érdeklődően, ámde naiv bájjal nézegetik a kínált portékákat.

A kiállítás harmadik és negyedik egységében reprezentált – az új gazdasági mechanizmust követő időszakot, illetve a nyolcvanas éveket megidéző – reklámokon ábrázolt nőtípusok már merőben más képet mutatnak.

Az 1968-as gazdasági reformoknak köszönhetően a tervteljesítés helyett a fogyasztók igényeinek kielégítése vált az üzemi tevékenység céljává, nagyobb reklámozási szabadságot kaptak a vállalati propagandaosztályok¹¹, így értelemszerűen nőtt a hirdetések szerepe, bővült alkalmazási területük.¹² A piacgazdaság lassú fejlődésével a hazai reklámszakma is virágzásnak indult, még ha ez nem jelentett is töretlenül ívelő folyamatot, és a válsághullámoktól függött.¹³ A szocia-

lista reklám fő küldetése, célja az ízlésnevelés (és nem a profitszerzés), a hiánygazdaságban a fogyasztás tervszerű befolyásolása, a kereslet-kínálat egyensúlyának biztosítása volt. Elsősorban azt kellett hirdetni, amit az állam el akart adni. Mindennek „az igazmondás a

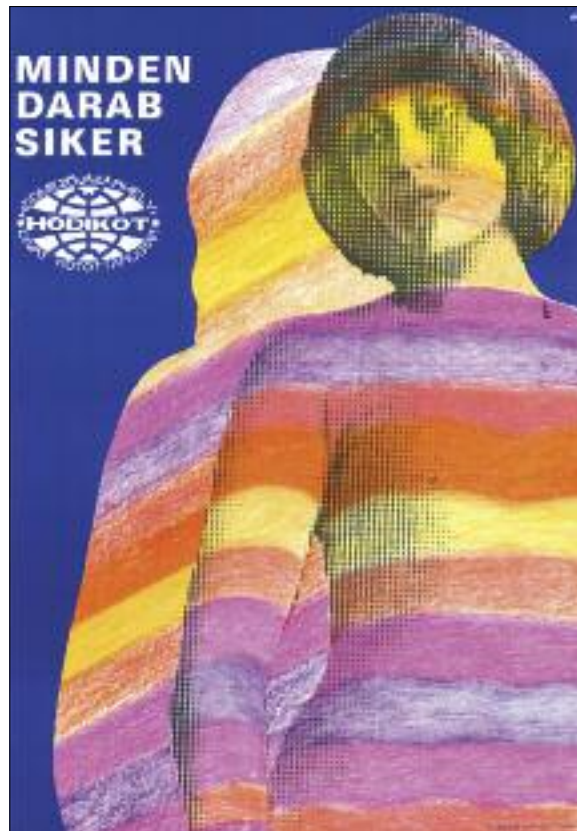
Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

reklámban” elvére kellett épülnie: a hirdetéseknek – deklaráltan – józanul informatívnak és bizalmat kel- tőnek kellett lenniük. Nem véletlen tehát, hogy a reklámok őszintesége (dokumentatív jellege) érdeké- ben, s persze a fejlődő fotózási technikának és nyom- dai eljárásoknak köszönhetően a grafikai plakátokat a szocializmus utolsó évtizedére már szinte teljesen ki- szorították a színes fotóplakátok.¹⁴

A hatvanas évek második felétől a hetvenes évek derekáig a tisztán grafikai megoldásokkal létrehozott plakátok mellett – melyeknek szép példája Bakos Ist- ván *Orient mokka* (1969) című munkája – általánossá váltak a grafika-fénykép kombinációját felvonultató, a műfaj kézműveshagyományait is őrző kompozíciók: a fotómotívumok festőien víziószerű, néhol op-artos megjelenítései, a fotókollázsok, vagy a túlexponált fényképekkel való montázsos képépítkezés. Itt emlí- tendő a kor ismert, iskolateremtő művésze: Finta Jó- zsef (1931–1994) tervezőgrafikus, reklámfényképész, aki többek között az első hazai reklámkampány már- kájának, a *Fabulon*nak betűsorát is megalkotta.¹⁵ A hetvenes évek második felétől és különösen a nyolc- vanas években pedig már túlnyomórészt a grafikai megoldásokat mellőző fotóplakátok hirdették a nép- gazdasági-népegészségügyi szempontból fontos ter- mékeket (például a tej), a népszerű márkákat (például a Traubisoda), az általános üzleteket (például Cseme- g-bolt).¹⁶

A hetvenes-nyolcvanas években a társadalmi hely- zet fokozatos változása és az árukínálat bővülése az életmód, az életstílus differenciálódását idézte elő.¹⁷ A hirdetési médiumok növekvő kínálatában a plakát jelentősége az évtized végére fokozatosan háttérbe szorult, vezető szerepét a reklámfilmek vették át.

Két reklámműfaj, két alkotó, mégis azonos gond- dolkodásmód: ahogy Tóth József Fülel – a korszak legnépszerűbb reklámfotósa – az általa komponált reklámfotó-plakátokon, úgy Sas István (1946–2018) – a Cannes-i reklámfilmfesztiválok nyolc alkalommal díjazott reklámfilmrendezője – a filmjeiben kötött össze asszociációkat keltő tárgyakat, fogalmakat, azzal a céllal, hogy a néző számára a felismerés élménye világítsa meg a csattanós és humoros reklámművet. A reklám-mondanivaló közvetítésének fontos eszkö-

Fotó: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

Ismeretlen: Minden darab siker. Hódiköt
(Offset és J. Nyomda) / **Unknown: Each piece is successful.**
HÓDIKÖT knitwear (Offset and Card Press)

1975, 82x57 cm (Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum, Budapest)

zévé vált tehát a humor, a blikkfang, továbbá a jó szlogen (Hurka Gyurka, „Nem lehet megunni” stb.), illetve a márkát hirdető fülbemászó versike (például a Tisza cipő, a Traubisoda márkák esetében, stb.). Ez nem jelenti azt, hogy az árukat ne nőkkel kívánták volna népszerűsíteni. Eppen ellenkezőleg.

Az 1960-as évek második felétől a politikai vezetés a nők otthonmaradását és a gyermekszülést szorgal- mazta.¹⁸ Az anyaság felvállalását hangsúlyozták, azon- ban ekkorra már sok fiatal nő számára fontossá vált a

←

Bakos István:
Orient mokka
(Hungexpo Nyomda) /
István Bakos:
Orient Mocha
(Hungexpo Press)
1969, 64x45,5 cm
(Magyar
Kereskedelmi és
Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest)

Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban című kiállítás (részlet) / Photo of the exhibition featuring advertisements targeting women during the decades of Communism, entitled What Did Jucika Buy? Women in the Socialist Advertisement
Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest, 2018

tanulás, a karrierépítés, valamint a döntés szabadsága, amelynek egyik legfőbb kifejezőjévé a divat vált. Ez az öltözködési kultúra szempontjából egy új, a korábbi kötöttségeket elvető korszak kezdetét jelentette, elfogadottá vált például a miniszoknya, a forrnadrág stb. viselete. Mindez – megspékelve a korszak zenei és szexuális forradalmának hatásával – a reklámok képi világát, a hirdetéseken szereplő nőképet is nagymértékben megváltoztatta. A reklámhordozókon szereplő nők mind fiatalok, öltözkük is ezt tükrözi. Gyakran – a konfekcióárukra jellemző egyhangúság és gyenge minőség miatt – külföldi divatlapok szabásmintái alapján varratott ruhákban, erős sminkben,

kiegészítőkkal, ékszerekkel felékesítve, majd a hetvenes-nyolcvanas években már egyre többször külföldről szerzett ruhadarabokban¹⁹, nem ritkán oda nem illő módon pózolnak a különféle termékek mellett a reklámképeken. Sőt, a nők „dekorációs reklámszereplőként” való szerepeltetésének vadhajtásaiként hiányos öltözetű vagy teljesen meztelen nők is megjelennek például a fal- és kártyanaptárokon. E reklámajándékok némelyikén, melyek jelentős részét a vállalatok ügyfeleik számára készítették, szinte már alig beazonosítható a hirdetett termék vagy szolgáltatás: az volt a lényeg, hogy csinos nő legyen látható a képen.²⁰

Hosszú az út a 19. századi divatrajzok krinolinok,

arcát legezője mögé rejtő, kifinomult hölgyétől a 20. század végének farmeros, sportcipős, férfiakkal nyelvet öltő plakátnőjéig. A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban megrendezett kiállítás-sorozat ezt a képzeletbeli időutazást tette lehetővé az intézmény hazai kereskedelmi reklámokat dokumentáló gyűjteménye segítségével.

VERESS KINGA
művészettörténész, a kiállítás kurátora

(Mit vásárolt Jucika? Nők a szocialista reklámban. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest, 2018. június 19. – november 4.)

Jegyzetek

1. A tárlatot Kulich Julianna, Veress Kinga és Velle-Varga Orsolya rendezte.

2. A kiállítás címét a *Ludas Matyi* szatirikus lapban 1959 és 1970 között rendszeresen megjelent, emblematikussá váló karikatúrasorozat ihlette, Pusztai Pál grafikái az ötvenes-hatvanas évek dokumentumaiként egy fiatal nő hétköznapiainak epizódjait, vásárlási szokásait jelenítették meg komikus formában. A címbe humoros felütés ellenére a tárlat komoly témákat feszeget, a reklám és reklámhordozók történetének ilyen irányú bemutatása hiánypótlónak tekinthető a múzeumi tárlatok palettáján.
3. Például az Állami Biztosító, az Országos Takarékpénztár, a totó és a lottó hirdetései, a Közért éppen kapható áruinak vásárlására buzdító reklámjai. Így Muray Róbert (1931–2009) *Egyen halat, a legjobb falat. Vásároljon halat a Közért boltból* (1950-es évek vége) plakátja. Vagy a még a háború előtti időkből továbböröklődött *Opera illatszerek* villamosplakátjai.
4. Például Repcze János (1905–1985) *Tervünk a dohányzók megelégedése* (1940-es évek vége) dohánygyári plakátján.
5. Az 1949. október 20-án induló *Nők Lapja* címlapján, belső oldalain megjelenő traktoros- és bányász nők az évtized közepére a hetilap oldalairól is eltűntek.

**Mit vásárolt Jucika?
Nők a szocialista
reklámban című
kiállítás (részlet).
Az előtérben korabeli
háztartási gépek
kirakata / Photo of the
exhibition entitled
What Did Jucika Buy?
Women in the Socialist
Advertisement.
In the foreground:
Shop window with
contemporary
household appliances**

Magyar
Kereskedelmi
és Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest, 2018

Fotó: Nagy Géza / Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest

**Mit vásárolt Jucika?
Nők a szocialista
reklámban című
kiállítás (részlet) /
Photo of the exhibition
entitled What Did
Jucika Buy?
Women in the Socialist
Advertisement**

Magyar
Kereskedelmi
és Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest, 2018

6. Az aranykorszak meghatározó alkotói: Kassák Lajos (1887–1967), Berény Róbert (1887–1953), Bortnyik Sándor (1893–1976), Irsai István (1896–1968). A magyar plakátművészet karikatursztikus hagyományainak tovább élése is megfigyelhető az ötvenes-hatvanas évek reklámgrafikájában.
7. Így például a nők öltözködését és háztartásvezetését is befolyásoló iparágak: textilipar, textilruházati ipar, bőr-, szőrme-, cipőipar, műanyagipar stb.
8. A könnyűipari dolgozók két műszakos munkarendje miatt már az ötvenes évek második felétől előirányzott terv volt, hogy a nők otthoni munkavégzését háztartási gépek gyártásával, konzerv- és készételekkel könnyítsék meg. E szándék korai dokumentuma például a gazdag életművet maga mögött hagyó Gönczi Gebhardt Tibor (1902–1994) *Már 36-an vagyunk! Készétel nagy választékban a dolgozók szolgálatára* (1950-es évek) plakátja. A téma illusztrálásaként egy, a hatvanas évek végét megidéző háztartásigép-kirakat is látható a kiállításban.
9. Magyarországon, a Nyugathoz képest késéssel, csak a hatvanas évek végétől kezdett divatba jönni az igazán fiatalosnak mondható, konvenciókat elutasító, modern viselet, ekkoriban bővült a kozmetikai termékek kínálata is – meg-

- szaporodtak az ilyen témájú reklámok –, mindez jelentősen javította a nők közérzetét. A szocializmus divatjával, annak gazdasági-társadalmi összefüggéseivel bővebben Simonovics Ildikó foglalkozik például a *Divat és szocializmus. Magyarország divattörténete 1945–1968* című értekezésében. Hozzáférhető: <http://pea.lib.pte.hu/handle/pea/14970>
10. A zömével fekete-fehér fotók mellett megjelentek a színes reklámképek is.
11. 1968 előtt a vállalatok reklámra fordítható összegeit is központi tervelőírásokkal hagyták jóvá. A kezdetben lenézett, feleslegesnek tartott propagandista-munkakört jellemzően nők töltötték be.
12. A hazai reklám fejlődését bizonyítja a *Propaganda, Reklám* című szakmai lap 1970-től havi rendszerességgel való megjelentetése is. (A lap hiteles forrásul szolgált a kiállítási vezető szakmai megalapozottságához.) A korszak két legnagyobb reklámügynökségi szakvállalata a Magyar Hirdető és a Hungexpo volt. A hatvanas-hetvenes évek „modern háziasszony, öntudatos nő” imázsának kialakításában a Mahir nem kis szerepet játszott. Nagy hatásúak voltak a villamosítási program keretében a háztartási munkát megkönnyítő készülékeket hirdető vagy az étkezési és

a tisztálkodási kultúra átalakulását döntően befolyásoló reklám- és propagandakampányai.

- Azokban az időszakokban, amikor forráshiány lépett fel, a vállalatok természetesen legelőször a reklámköltségeket próbálták lefaragni.
- Tóth József Füles fotográfus *Tebéntúró* (1974) című munkája az egyik mérföldkő a színes fotóplakátok és a nevével is fémjelzett, ötletességet hangsúlyozó fotózási szemlélet térhódításában.
- Ismertek voltak modellfotói is (például: *Tannimpex '78* és *Tannimpex '79*, 1978, 1979). Finta a Magyar Iparművészeti Főiskola fotóműhely vezető tanára volt, az ő tanítványa készítette a hetvenes évek elején azt az ikonikus, a Kőbányai Gyógyszerárugyár számára általa javasolt arcképet Pataki Ági modelltől, mely a márka arculatának meghatározó tényezőjévé vált. A kép tűzfalra kreált fotókerámia változata több mint két évtizeden át tekintett le a Kálvin térre, alkotója az avantgárd képzőművész, Erdély Miklós (1928–1986) volt.
- Kivételt jelent például Molnár Kálmán (1943–2017)

grafikusművész Trapper farmert hirdető (1979) tisztán grafikai eszközökkel készült plakátja.

- Az életszínvonal emelkedése a környezetkultúra minőségi fejlődése iránti igény megteremtését is elősegítette. A kialakuló új életformának megfelelő, a tipizált kiskonyhás lakások racionális, esztétikus felszerelését segítő sorozatgyártott designtermékek előállítását szorgalmazta az ún. *Házigyári könyvb*a program a hetvenes évek első felében.
- Ösztönzéseként 1967-ben bevezették a gyermekgondozási segélyt, a gyest.
- Gyakran tűnt fel ugyanaz az arc különböző reklámokban, azért is, mert a nők, akik mellékállásban modelledtek, maguk készítették sminkben és saját ruhában álltak a kamera elé: a kialakuló manökenzakmában a reklámban szereplő nő kiválasztásakor nem volt elhanyagolható szempont, hogy melyik modellnek milyen a ruhátára.
- Még egy olyan általános, boltokat tömörítő szövetkezet is, mint az ÁFÉSZ (Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet), meztelen nővel hirdette magát.

**Mit vásárolt Jucika?
Nők a szocialista
reklámban című
kiállítás (részlet).
Reklámpalakátok
balról jobbra:
Tóth József Füles:
A természet ajándéka
(1978);
Tóth József Füles:
Csemege plakátnaptár,
1982 (1981);
Molnár Kálmán:
Trapper (1979);
Tóth József: Teeej!
Tejipar (1981) /
Photo of the exhibition
entitled What Did
Jucika Buy?
Women in the Socialist
Advertisement.
Advertising posters
from left to right:
József Tóth Füles:
Gift of Nature (1978);
József Tóth Füles:
CEMEGE food store
poster calendar,
1982 (1981);
Kálmán Molnár:
TRAPPER (1979);
József Tóth Füles:
Miiilk! Milk Industry
(1981)
Magyar
Kereskedelmi
és Vendéglátóipari
Múzeum,
Budapest, 2018**

Fotó: Nagy Géza / Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest